

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Центр професійної та післядипломної освіти
Кафедра управління імені Олега Балацького

Шифр _____

Наказ ректора про
затвердження теми

„До захисту допускається”
завідувачка кафедри
_____ Г.О.Швіндіна

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА МАГІСТРА

на тему

**«Імплементация європейських освітніх парадигм у державну
політику реформування та становлення українських
університетів»**

за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування»,
освітньо-професійна програма «Державна служба»

Студента гр.ДС.мз - 91 Андрєєва А.Ю.

Подається на здобуття освітнього ступеня магістр.

Кваліфікаційна робота магістра містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело Андрєєв А.Ю.

Науковий керівник: канд. екон. наук, доц. Лук'янихін В. О.

Суми 2020 р.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Центр професійної та післядипломної освіти
Кафедра управління імені Олега Балацького

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри _____

„_____” _____ 20____ р.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ МАГІСТРА
за спеціальністю

281 Публічне управління та адміністрування,
освітньо-професійна програма «Державна служба»

студенту групи ДС.мз 91

Андрєєву Андрію Юрійовичу

1. Тема роботи: Імплементация європейських освітніх парадигм у державну політику реформування та становлення українських університетів затверджена наказом по СумДУ № _____ від „_____” _____ 20____ р.
2. Термін подання студентом закінченої роботи 10 грудня 2020 року
3. Мета кваліфікаційної роботи: розкриття специфічних особливостей розвитку європейської ідеї університету в Україні з позиції державного управління.
4. Об'єкт дослідження: специфічні особливості реалізації ідеї університету з позиції державно-управлінської теорії та практики.
5. Предмет дослідження: процес розвитку ідеї університету в Україні з позиції державного управління.
6. Кваліфікаційна робота виконується на матеріалах Законів України, Постанов Кабінету Міністрів України.
7. Орієнтовний план кваліфікаційної роботи, терміни подання розділів керівникові та зміст завдань для виконання поставленої мети.

№ пор.	Назва розділу	Термін подання
I	Становлення ідеї європейського університету в Україні та її вплив на суспільство	11.11.2020 року
II	Динаміка ціннісних орієнтацій ідеї університету в контексті державного управління	24.11.2020 року
III	Стратегія та пріоритети розвитку європейської освіти в Україні	02.12.2020 року

Зміст завдань для виконання поставленої мети кваліфікаційної роботи магістра:
У розділі 1 студент має дослідити зародження ідеї університету та її становлення в суспільстві, джерела та витoki реалізації європейської ідеї університету в Україні.

У розділі 2 студент має провести аналіз латентної мотивація органів державного управління при реалізації ідеї університету, університет як чинник формування національної свідомості, традиції університетської ідеї в Україні з позиції державного управління.

У розділі 3 студент має запропонувати сучасний стан розвитку ідеї університету в Україні: напрямки державно-управлінських інновацій, шляхи реалізації компетентнісної складової ідеї університету в світовій управлінській науці та її вплив на сучасну крос-культурну ситуацію, механізми впровадження компетентнісної складової в університетському середовищі України.

8. Консультації щодо виконання роботи:

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		Завдання видав	Завдання прийняв
1	Лук'янихін В. О. канд. екон. наук, доц.		
2	Лук'янихін В. О. канд. екон. наук, доц.		
3	Лук'янихін В. О. канд. екон. наук, доц.		

9. Дата видачі завдання _____

Керівник кваліфікаційної роботи

_____
(підпис)

ПІБ

Завдання до виконання одержав

_____
(підпис)

ПІБ

АНОТАЦІЯ

У роботі розглянуто специфічні особливості розвитку європейської ідеї університету в Україні з позиції державного управління, зважаючи на імплементацію європейських освітніх парадигм у державну політику реформування та становлення українських університетів.

Виявлено етапи становлення, джерела та витoki реалізації європейської ідеї університету в Україні. З'ясовано важливість поєднання традицій ідеї університету з сучасною державно-управлінською практикою. Визначено шляхи реалізації компетентнісної складової ідеї університету та механізми їх впровадження у сучасне освітнє середовище.

Виявлено, що постійне вдосконалення й оновлення методичних підходів, змісту і технологій підготовки фахівців для різних галузей діяльності є актуальними проблемами системи вищої професійної освіти в Україні.

РЕФЕРАТ

Структура та обсяг кваліфікаційної роботи. Загальний обсяг кваліфікаційної роботи становить 41 с., зокрема 30 найменувань використаних джерел.

Метою роботи є розкриття специфічних особливостей розвитку європейської ідеї університету в Україні з позиції державного управління. Дослідження цієї мети передбачає вирішення наступних завдань:

- виявити етапи становлення, джерела та витoki реалізації європейської ідеї університету в Україні;

- з'ясувати важливість поєднання традицій ідеї університету з сучасною державно-управлінською практикою;

- визначити шляхи реалізації компетентнісної складової ідеї університету та механізми їх впровадження у сучасне освітнє середовище.

Предметом дослідження є процес розвитку ідеї університету в Україні з позиції державного управління.

Об'єктом дослідження виступають специфічні особливості реалізації ідеї університету з позиції державно-управлінської теорії та практики.

Наукова новизна. Робота допоможе визначити суть ідеї університету, простежити її традиції та ознайомитись з проблематикою компетентнісного підходу в науковій думці.

Ключові слова: УНІВЕРСИТЕТ, ЄВРОПЕЙСЬКА ОСВІТА, ІДЕЯ, ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ, ОСВІТНЯ ПАРАДИГМА, КОМПЕТЕНТНІСТНИЙ ПІДХІД.

ЗМІСТ

С.

ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1 СТАНОВЛЕННЯ ІДЕЇ ЄВРОПЕЙСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ В УКРАЇНІ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА СУСПІЛЬСТВО ... 8	8
1.1. Зародження ідеї університету та її становлення в суспільстві	8
1.2. Джерела та витoki реалізації європейської ідеї університету в Україні	11
РОЗДІЛ 2 ДИНАМІКА ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ ІДЕЇ УНІВЕРСИТЕТУ В КОНТЕКСТІ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ .. 14	14
2.1. Латентна мотивація органів державного управління при реалізації ідеї університету	14
2.2. Університет як чинник формування національної свідомості.....	19
2.3. Традиції університетської ідеї в Україні з позиції державного управління.....	21
РОЗДІЛ 3 СТРАТЕГІЯ ТА ПРІОРІТЕТИ РОЗВИТКУ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ	23
3.1. Сучасний стан розвитку ідеї університету в Україні: напрямки державно-управлінських інновацій.....	23
3.2. Шляхи реалізації компетентнісної складової ідеї університету в світовій управлінській науці та її вплив на сучасну крос- культурну ситуацію.....	31
3.3. Механізми впровадження компетентнісної складової в університетському середовищі України.....	35
ВИСНОВКИ	39
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	42

ВСТУП

Розглядаючи освіту сьогодення, як одного з найважливіших соціальних інститутів, які визначають напрямки соціального розвитку держави, не можна не звернути увагу на те, що освіта – є також основним фактором формування майбутнього суспільства. Адже сучасна освіта не тільки в Україні, а й за її межами, включає в себе інноваційні цілі, які мають відповідати стандартам нинішнього світу. Сутність такої освіти – цілісна форма соціальної організації в контексті державотворення.

Зараз університет набув більш ширшого та глибокого значення, він, як найпотужніша ланка освіти, відображає потреби суспільства та випереджає його розвиток. Виходячи з цього, університет і освіта в цілому, розглядаються як пріоритетні і найбільш вагомі ланки розвитку суспільства і державного управління.

Тема дипломної роботи є дійсно актуальною, адже проблематика компетентнісно-орієнтованої освіти розробляється навіть відомими міжнародними організаціями, зокрема ЮНЕСКО, ЮНІСЕФ, ПРООН, Рада Європи, Організація європейського співробітництва та розвитку, Міжнародна організація зі стандартів. Процеси європейської інтеграції охоплюють дедалі більше сфер життєдіяльності, включаючи вищу освіту. Україна чітко визначила орієнтир на входження в освітній і науковий простір Європи, здійснює модернізацію освітньої діяльності в контексті європейських вимог, наполегливо працює в рамках Болонського процесу.

Вивченню ідеї університету присвятили свої праці, як зарубіжні (Г. Дж. Берман, М. Богачевська, Ю. Габермас, Г.-Г. Гадамер, В. фон Гумбольдт, Ж. Дарріда, М. Квак, А. Койре, В. Лепенес, Г. Ньюмен, Х. Ортега-і-Гассет, Г. Розовскі, К. Спенсер, М. Хайдеггер та ін.), так і вітчизняні (Н. Бабалик, Д. Донців, В. Зенковський, М. Зубрицька, С. Квіт, М. Поляков, Л. Пушак, З. Рибчинська, В. Різун, С. Савчук, Г. Флоревський та ін.) автори. Університет вже більше двох століть служить темою постійних роздумів і палких дискусій.

Це пояснюється, зокрема, тим, що з університетом так чи інакше пов'язано життя всієї інтелектуальної еліти сучасних суспільств. Саме університет служить місцем, де вона утворюється і виховується, він же є і тим місцем, з яким пов'язано подальше життя тих людей, які здійснюють найбільш помітний вплив на духовний ландшафт сучасності.

Метою даної роботи є розкриття специфічних особливостей розвитку європейської ідеї університету в Україні з позиції державного управління. Дослідження цієї мети передбачає вирішення наступних завдань:

- виявити етапи становлення, джерела та витoki реалізації європейської ідеї університету в Україні;
- з'ясувати важливість поєднання традицій ідеї університету з сучасною державно-управлінською практикою;
- визначити шляхи реалізації компетентнісної складової ідеї університету та механізми їх впровадження у сучасне освітнє середовище.

Предметом дослідження є процес розвитку ідеї університету в Україні з позиції державного управління.

Об'єктом дослідження виступають специфічні особливості реалізації ідеї університету з позиції державно-управлінської теорії та практики.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що робота допоможе визначити суть ідеї університету, простежити її традиції та ознайомитись з проблематикою компетентнісного підходу в науковій думці.

Практична значущість отриманих результатів: робота може бути використана при розробці курсів «Педагогіка вищої школи», «Історія педагогіки», та при підготовці магістрів за спеціальностями «Публічне управління та адміністрування» та «Управління навчальним закладом».

РОЗДІЛ 1 СТАНОВЛЕННЯ ІДЕЇ ЄВРОПЕЙСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ В УКРАЇНІ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА СУСПІЛЬСТВО

1.1 Зародження ідеї університету та її становлення в суспільстві

Університет вже більше двох тисячоліть являється темою постійних розмірковувань і дискусій. Це пояснюється, частково тим, що з університетом так чи інакше пов'язане життя усієї інтелектуальної еліти сучасного суспільства. Саме університет слугує місцем, де вона виникає, формується й виховується, він же виявляється місцем, з яким пов'язане майбутнє життя тих людей, які справляли найбільший вплив на духовний ландшафт сучасності. В багатьох країнах університет виявляється, крім того, найбільш продуктивною учбовою установою, інтелектуальним рушієм сучасної економіки.

З погляду таких вчених як Жак Деррид, Габріель Гарсія Маркес, Сергій Квіт університет має бути чимось таким, який би ніколи не відмовився від певного іншого шляху, і намагався б спиратися на все, що може мати сенс і не виходить за межі етики. Джон Генрі Ньюмен називає університет місцем взаємодії [26, с. 95]. Численна кількість дослідників підкреслює важливість самого підняття питання про призначення нового покоління академічної спільноти.

Серед прообразів сучасного університету на думку вищезгаданих авторів можна назвати Піфагорійський Союз, філософську школу Сократа, Академію Платона, Лікей Аристотеля, Сади Епікура, Мусейон Птоломея.

Ідея потреби удосконалення і здобуття вищих наук утверджується на Україні вже за доби Відродження. Не закопуй таланту «в темну землю невідомості» - цей повчальний вислів стає девізом для молоді [7, с. 320]. Переважна частина культурних діячів виступила за потребу посилати молодь за кордон на навчання. Таких поглядів дотримувався Петро Могила, який заохочував перші виїзди молоді з Києва за кордон на «казенний кошт».

Культурне життя, література розвивалася як частка історії народу, як закономірний процес залежно від тих обставин, в яких перебувало суспільство[23, с. 14]. Навчання студентів за кордоном сприяло піднесенню культури, яку творив народ. Навчання у європейських вузах було своєрідною формою зв'язку українського народу з культурою народів континенту. Вони прагнули, щоб на Україні розвивалися вітчизняні науки, школа, література, медицина, малярство, музика, прикладне мистецтво. Будували свою культуру наполегливо і завзято. Ці кадри зростали на національному й інтернаціональному ґрунті і досвіді. Результати їхньої праці – сплав вітчизняного і здобутого із скарбниці світової культури [1, с. 256].

В умовах розбудови державності, відродження культурних і духовних цінностей українського народу особливого значення набуває розвиток і діяльність національної вищої школи на засадах демократизації, гуманізації та гуманітаризації. Активне залучення студентської молоді до вирішення актуальних питань сьогодення вищої школи України надає широкі можливості для її наукового та професійного становлення.

Аналіз літературних історичних джерел засвідчує, що перша половина XIX ст. стає «класичним часом» різних товариств і гуртків, які стали поштовхом для дослідницької діяльності. Кожне з товариств мало, як правило, свої особливості організації діяльності. Разом з тим, основні закономірності їх структури та організаційних засад відповідали духові того часу, атмосфери творчої діяльності [3, с. 159-163].

Пошуки найбільш ефективних і доцільних форм студентської науково-дослідної діяльності в університетах України XIX – початку XX ст. викликають значний інтерес для вищої школи і є вагомим досвідом роботи на сучасному етапі розвитку університетської освіти, творчого вдосконалення фахової підготовки висококваліфікованого спеціаліста. Молодь охоче прагнула навчатися в університетах тому, що люди, які закінчували тодішні університети, набували загальнолюдських прав.

Взагалі в українській практиці управління організацією університетської

роботи було багато етапів, коли було потрібно відроджувати національну освіту:

- відродження національної освіти після падіння і розвалу Російської Імперії (1917 р);
- розвал Австро-Угорської монархії (1918 р);
- розвал Радянського Союзу (1991).

З погляду С.Квіта, за часів Радянського Союзу відбулося значне руйнування української вищої школи, наслідки якого можна спостерігати ще й сьогодні. Університети були фактично перетворені на педагогічні вузи, з відповідним знищенням матеріально-технічної бази та відсунення наукових досліджень на другий план. Тобто радянська влада повністю зруйнувала підвалини класичного університету, куди від часів Середньовіччя входили: академічна свобода, автономія, освіта, заснована на християнському світогляді, повага до людської індивідуальності, національної цінності, соціальна та інтелектуальна елітарність [6, с. 369-374].

Університетська освіта – це навчання через постійний пошук і паралельне дослідження питання. Метою і соціальним завданням університету є, було і буде «розвиток у студентів критичного творчого мислення, особистої ініціативності, здатності і стремління до самоосвіти, тобто таких навиків та вмінь, які допоможуть їм гідно виконувати свою соціальну роль і знаходити способи реалізації в цьому мінливому світі» [8, с. 179].

Отже, становлення та розвиток української державницької ідеї триває з періоду княжої доби. Цей духовно-інтелектуальний процес так чи інакше надзвичайно складний, так само як і створення системи державного управління чи становлення національних традицій. Українська державницька ідея має джерельну основу, що простежується ще у «Вересовій книзі», яка увібрала в себе правовий досвід язичницького світогляду і вічового самоврядування Київської Русі, що базувалася на «Руській правді» Ярослава Мудрого [12, с. 324].

1.2. Джерела та витoki реалізації європейської ідеї університету в Україні

Характеризуючи витoki зародження й становлення української системи вищої освіти, слід зауважити, що тривалий час в Україні не існувало відповідних закладів і українська молодь здобувала високий рівень освіченості шляхом самоосвіти або ж приватним чином виїжджаючи за кордон. Європейські університети не тільки озброювали знаннями, але й прищеплювали своїм вихованцям високу духовну культуру, що виявлялося в шляхетній поведінці, повазі до своєї батьківщини, до альма-матер, толерантності, шанобливому ставленні до освіти і всебічному їй сприянні.

На стиках двох епох — (Середньовіччя і Відродження) — Європа відчувала велику потребу в університетській освіті в якій би зароджувалися нові думки, удосконалювалися знання про світ [8, с. 224].

Осередки вищої школи, де здобували освіту й займалися наукою, в арабів та візантійців існували в різних варіаціях ще з VIII — IX століть, але в Європі перший університет такого типу заснований у XII столітті в Італії у Болоньї (1119 р.).

З середини XVII ст. ініціаторами заснування університету виступали міщани або міська влада, король або духовенство. З XIII століття складається традиція, що право на відкриття університету надає або папа, або цісар. Оскільки в новоутворених університетах перевага надавалася теологічним наукам, то й головною керівною ланкою у них було духівництво, хоча траплялося так, що перевагу мали світські елементи, як було в Болоньї [4 с.3].

Новостворені університети за доби Відродження впливали на розвиток суспільних ідей, науки, культури, думки, оздоровлювали духовне життя. За першим університетом у Болоньї у XII столітті засновується перший університет у Англії (Оксфордський), у Франції — Мон-пельє (1180—1289), Париж, Сорбонна (1257), в Іспанії— Сіена (1240), низка університетів у Італії (Вінченція — 1205, Ареццо— 1215, Падуя — 1222, Неаполь — 1224, Рим — 1303). Епоха ренесансу пробудила народи Європи, цей час позначений

найбільшою кількістю новозаснованих вищих шкіл, зокрема й у слов'ян (Празький університет — 1348; Ягеллонський, Краків, 1364) та народів Східної Європи (університет у м. Печ, Угорщина). Заснуються Віденський (1365), Гейдельберзький (1386), Лейпцігський (1409), Вюртенберзький (1502), Кенігсберський (1544), Страсбурзький (1621) та інші вищі навчальні заклади на терені Західної і Східної Європи. Усього від XIII до XVIII століття — близько 50 [17].

Потребу у своїх університетах відчували і слов'янські народи. Слідом за італійськими, французькими, англійськими, іспанськими університетами з'являються школи подібного типу і у слов'ян. Сюди йшли вчитися німці, угорці, італійці, французи. Маємо на увазі Празький, Ягеллонський, Замойську академію (заснована за участю українців у 1595 році), Оломоуцький університет (Чехія, XVI століття). В історії української науки й освіти вони відіграли важливу роль.

Першим осередком вищої школи, що був розташований територіально близько до України, стала відкрита у 1595 році в м. Замостя Замойська академія, яка за статутом у присудженні наукових звань була зрівняла в правах з університетом, її організатором був Ян Замойський, а найактивнішу участь брав у цьому українець Шимон Шимонович зі Львова. За первинним задумом академія мала наслідувати традиції Падуанського університету, у ній не було богословського факультету, але згодом почали функціонувати богословський, юридичний, медичний і філософський, які стали провідними [22, с. 98].

Незабаром Київська колегія (потім Києво-Могилянська академія), у якій співпрацювало багато вихованців європейських університетів, стає вищою школою і до неї для удосконалення знань, для підвищення освітнього рівня переходять навіть вихованці єзуїтських колегіумів Польщі, незважаючи на прихильність до них католицької церкви [10, с. 528].

По всій території України поширюється ідея створення університету європейського зразка. Молодь всіляко намагалася перейняти закордонний досвід ідеї університету, натомість західні колеги та науковці симпатизували

такому прояву і потягу до науки та всіляко допомагали отриманню необхідних знань. Повернувшись з-за кордону, молодь найчастіше йшла в школи, вносячи багато нового до їх діяльності. Але до такого нового ставилися, як правило, з недовірою. Багато з того, що несли освічені українці мало під собою окатоличений характер, тому спочатку намагалися зрозуміти чи не зрадили студенти православної віри, а вже потім їх зауваження і пропозиції приймалися до уваги [15, с. 520].

Отже, можна сказати, що еволюція і шлях становлення європейської ідеї університету на Україні був доволі довгим і дещо тернистим. Неоціненний вклад у становлення цієї ідеї на українській території зробили самі українці, постійно вражаючи своїми знаннями і талановитістю закордонних просвітителів.

РОЗДІЛ 2. ДИНАМІКА ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ ІДЕЇ УНІВЕРСИТЕТУ В КОНТЕКСТІ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

2.1 Латентна мотивація органів державного управління при реалізації ідеї університету

Розвиток вчень про реалізацію ідеї університету в ХХІ сторіччі набуває нової актуальності. Представники науки державного управління, філософи, педагоги все частіше звертають свою увагу на університет як державну інституцію, а також на розвиток латентних складових ідеї університетської освіти в світі. Загальні проблеми економіки та соціуму з позиції сьогодення здаються не тільки глобальними; але й такими, вирішити які за допомогою вже розроблених теорій та механізмів не можливо. Отож, потребує оновлення не тільки розуміння стратегічного спрямування державного управління освітою на вищому її рівні, а й змістове навантаження можливих моделей розвитку університетів.

Навчання в системі університетської освіти має велике виховне значення, формує або й переформатовує особистісні структури людини, оскільки класичний університет виконує важливу функцію формувальника особистості, має силу над кожним хто переступає його поріг. Класичні університети були породжені індустріальним суспільством і національною державою, досконало пристосовувалися до розв'язання їх проблем і перетворилися на найавторитетніші інституції індустріальної епохи. У розвинених країнах університети зіткнулися з необхідністю переосмислити та заново визначити свою роль у світі, який більш не потребує їх традиційних послуг, який встановлює нові правила гри у престижність і впливовість, а також зі зростаючою підозрою дивиться на цінності, що відстоювали університети. Сучасні дослідники системи освіти все частіше говорять про кризові явища у університетах. Перш за все, причиною такої кризи є посилення тенденцій

глобалізації, яка вимагає від тих розробляти ідею розвитку кожного конкретного університету турбуватися про налаштування призначення навчального закладу на стрімко змінні економічні, політичні, культурологічні та інші зв'язки. Уряди країн, тим більше країн з перехідною економікою, починають переорієнтовувати свої освітні стратегічні спрямування, що безумовно впливає як на статус університетів так і на їх як загальну так і конкретну (індивідуальну) ідею. Держава програмує в декларативних документах світову або континентальну інтеграцію університетів, забирає у себе ж можливість спиратися на університети, як на «стовпи» національної держави. Ринок інтелектуальних ресурсів теж стає глобальним, і якісний інтелектуальний продукт стає більш мобільним. Але разом з тим, відбувається процес вимивання високоінтелектуального працівника у країни з кращими умовами праці, соціального захисту та ін.. Даний процес ще називають «холодною війною за інтелект». В даній ситуації одна частина університетів занепадає і гине, а інші набувають професійного самовизначення не лише на національних ринках праці й освіти, а й на глобалізованому [24, с. 862].

В широкій історичній перспективі можна виділити три інстанції, по відношенню до яких університету потрібно постійно визначатися: влада (спершу міська, а потім державна), ринок і церква. Університет завжди повинен був вишукувати ресурси автономного існування шляхом протистояння і компромісу з вказаними трьома інститутами. Саме за таких умов університет ставав представником інтересів тієї чи іншої інстанції.

У країнах СНГ тема університету протягом двохсот десятиліть історії фактично ніколи не піднімалися і не обговорювалися з тією гостротою і на тому рівні, якому ми бачимо в інших країнах з розвинутою університетською культурою. Головною причиною цьому є те, що багато років владні інстанції вважали набагато легшим контролювати неосвічене населення. Пізніше університет повинен був рахуватися з становленням ринкових стосунків у державі, потім завдяки церкві був забезпечений загальноєвропейський характер навчального закладу. Далеко не без драматизму проходила боротьба за право

діяльності та існування університету з державною інституцією, саме за таких умов з боку влади насаджувалася відповідна ідеологія яка з допомогою університету поширювалася. Державні керманічі чудово розуміли, що з університетом так чи інакше пов'язане життя усієї інтелектуальної еліти сучасного суспільства. Саме університет служить місцем, де ця еліта виникає і виховується, він же є і тим місцем, з яким пов'язане майбутнє тих людей, які відіграють найголовніші ролі у житті країни. Тому у кожному кроці вищого навчального закладу на шляху до розвитку, був вміщений прихований підтекст, вигідний владі. Штамп покірності і керованості полягає в самому університеті [19].

Стратегічний пріоритет удосконалення механізмів державного управління інноваційним розвитком вищої освіти може бути реалізований завдяки взаємодії всіх зацікавлених сторін – вищої освіти, держави, бізнесу та суспільства. Тому вбачається необхідним формування та реалізації новітньої моделі державного управління інноваційним розвитком вищої освіти в Україні, що ґрунтується на комплексній взаємодії держави, закладів вищої освіти, бізнесу та суспільства, специфічних суспільних принципах управління (інклюзивність, прозорість, гнучкість, пріоритетність, інформативність та довіра), в основі якої є сукупність механізмів державного управління розвитком системи освіти (нормативно-правовий, організаційно-функціональний, кадрово-мотиваційний, інтегрований: стратегічно-орієнтованого фінансування, міжнародного співробітництва, освітньо-наукової локалізації), що в системі дозволить забезпечити інноваційний розвиток вищої освіти в Україні (рис. 2.1).

Враховуючи скорочення державних видатків на освіту необхідним убачається формування нової фінансової стратегії, яка враховує особливості функціонування фінансового механізму державного управління інноваційним розвитком вищої освіти в Україні, в основі удосконалення якого лежить розподіл фінансової відповідальності між державою та споживачами освітніх послуг.

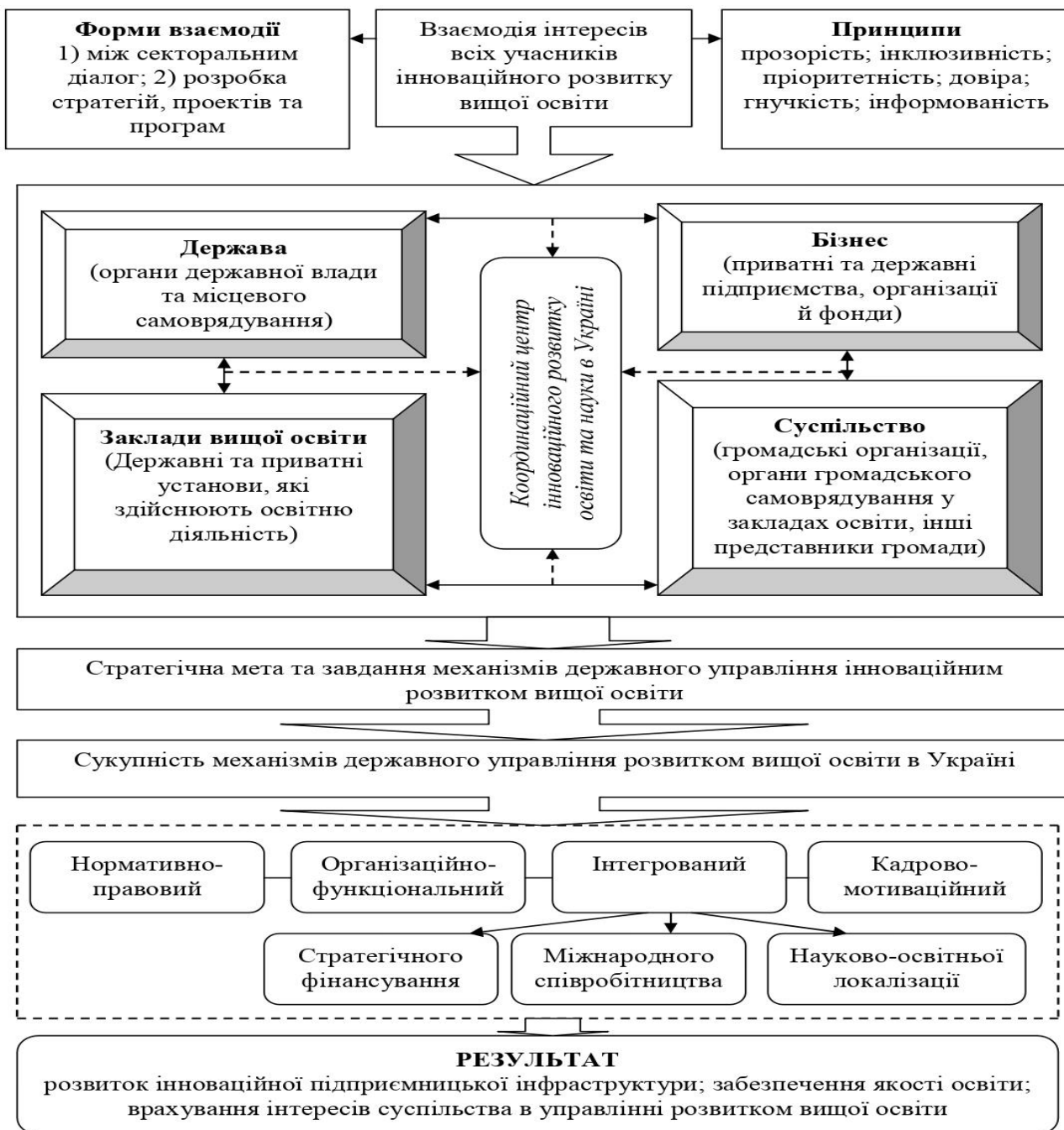

Рисунок 2.1 Структура новітньої моделі державного управління інноваційним розвитком вищої освіти в Україні

На сьогодні університети в Україні за останнє десятиліття отримали суттєвий організаційний та фінансовий розвиток. Більш того, університети можна вважати тими інституціями на ринку послуг, в які можна вигідно інвестувати капітал, як державі так і приватним інвесторам. І в тому і в іншому випадках джерелами даних інвестицій є збереження населення України. Реінвестиції в університетську освіту для більшості українців є проявом саме

європейського менталітету нації. З цього випливає, що університети є економічними факторами розвитку держави.

В практиці розвитку всіх країн з розвиненою економікою університети, взагалі, вважаються своєрідними "маяками" розвитку. Більше того, отримання прибутку від університетів не вважаються коректним: тобто для даних інституцій розробляється державна політика сприяння, яка перш за все, базується на вкладення грошей в їх розвиток. Цей розвиток повинен вилитися у вироблення якісного кадрового продукту, який, у свою чергу буде працювати над примноженням капіталу у різних галузях економіки. Тобто, під національними університетами, як сукупністю інтелектуальних корпоративних структур стоїть завдання - забезпечити майбутній розвиток держави. Суспільство, що не розуміє цього, приречене на руйнацію власної позитивної перспективи для наступних поколінь. Саме тому, передові країни світу намагаються розвивати інвестиції в університети – прямі (субсидії безпосередньо навчальним закладам) або ж непрямі (наприклад, пільгові кредити для студентів) [28, с. 232].

Отже, намагаючись виокремити латентні складові ідеї університету і університету в цілому ми прийшли до висновку, що разом з розвитком державних інституцій змінювалася і ідея яку несли у суспільство освітянські осередки. Витоки такого прихованого змісту знаходяться ще у європейській ідеї університету. Велика кількість вчених намагалися осмислити таку систему впливу на майбутню інтелектуальну еліту. Однак, університет не можна розглядати як сукупність інструментальних засобів, які повинні забезпечити виробництво певних матеріальних цінностей. Деякі вчені порівнюють університет із живим організмом, стан якого повинен відтворюватися щоденно. Саме така вимушена динамічність й складає характерну особливість університетської освіти.

2.2 Університет як чинник формування національної свідомості

Від часів Вільгельма фон Гумбольдта (1767-1835р.р.) університет покликаний виховувати національно свідому еліту, що у свою чергу, розвиває власну державу.

Український університет репрезентує не лише державу, але також народ і національну культуру. Визначаючи коло своїх завдань, він повинен виходити, по-перше, з національних пріоритетів, продукуючи ідеї та самих інтелектуалів, що далі їх продукуватимуть. По-друге, глобалізаційний контекст вимагає відтворення сучасних професійних стандартів.

Українські університети вже давно включені в глобалізаційні процеси, щоправда, переважно у пасивному вигляді, — досить успішно готуючи своїх випускників для багатших країн. Той, хто не може створити власної ефективної системи, неодмінно буде поглинений чужою. Не усвідомлюючи призначення українського університету, ми втрачаємо не лише інтелектуальну, але й будь-яку іншу самодостатність [30, с. 95].

Студентство можна визначити як велику соціальну групу, що займається діяльністю з підготовки до висококваліфікованої розумової праці. Ця суспільна група має перехідний статус, оскільки вона не посідає самостійного місця в системі виробничої діяльності, у суспільній організації праці, а лише знаходиться на стадії підготовки до суспільно корисної діяльності [9, с. 576].

Національні цінності в житті суспільства відіграють роль особливих інтегруючих, соціалізуючих, комунікативних засад, виступають у формі ціннісних настанов, орієнтацій, соціально-політичних ідеалів, ідей [21, с. 80–83.]. Прикладом таких національних цінностей є історичний досвід діяльності університетів та численні випадки спроб впливу збоку влади на їхню діяльність.

Зародження і розвиток шкільної справи та вищої освіти на українських землях з давніх-давен до початку ХХ ст. відбувалися в складних суспільно-політичних умовах становища нації, мали як свої злети, так і падіння, бурхливе

процвітання і принизливе животіння залежно від економічного, політичного і культурного поступу України. Велике значення для країни мали освічені люди, тому державні органи влади намагалися вплинути на світогляд таких людей. Засобами впливу часто були різні утиски спрямовані на розвиток освіти в Україні і на студентство зокрема, а на той час освіченими були тільки ті хто навчався в учбових закладах. Така тенденція розвитку освіти прослідковується протягом всього шляху становлення Українських вищих навчальних закладів, від поширення загальношкільних шкіл до початку ХХ ст. Важливо знати, що у цій боротьбі проти утисків активну і вирішальну роль відіграли студенти, які не переставали відстоювати національні інтереси, інтереси своїх навчальних закладів і свої права[27, с. 95].

Як приклад, можна згадати події 2004 року в місті Суми, тоді сумські студенти стали на захист своїх переконань і прав. Суть конфлікту із владою полягала у непогодженні впровадження реформи в системі освіти, коли у рамках провадження Болонського процесу було вирішено реформувати українську систему вищої освіти. Одним із напрямків цієї реформи - зменшення кількості спеціальностей і укрупнення вузів. Суми стали другими – після того, як перший експеримент з об'єднання вузів провалився у Миколаєві.

Саме завдяки сумським студентам, які всілякими способами відстоювали свою позицію, зокрема, збирали підписи, пікетували Верховну Раду України та Кабінет Міністрів України, йшли пішою дорогою до міста Києва указ Президента України "Про створення Сумського національного університету" шляхом об'єднання Сумського державного педагогічного університету та Сумського аграрного університету було скасовано.

Отже, формування національної визначеності особистості підпорядковується цілому ряду принципів, якими слід керуватися, у тому числі і в процесі формування духовної, національної культури молодої людини, студента. Саморегулювання не виключає, а передбачає координацію діяльності всіх різноманітних суб'єктів системи цілеспрямованого процесу формування, перш за все координацію з боку держави (через закон і право).

2.3. Традиції університетської ідеї в Україні з позиції державного управління

Дев'ять століть існування університету доводить його вічність. Це, вочевидь, є показником життєздатності цього закладу й вираженням особливої потреби в цьому суспільства. Недарма, Фіхте, визначав університет як доступне зору зображення безсмертя людського духу.

Ідею університету можна характеризувати, як сукупність форм, уявлень та думок про університет, що склалися у науці державного управління та їх співвідношення з існуючими об'єктивними законами (закони держави, сукупність морально-етичних норм, закони розвитку суспільства та ін.).

Ідею університету слід розглядати з теоретичних позицій та з позиції історії розвитку держави та університету як інституції. Усвідомлення існування традиції українського університету є складовою формування його ідеї. Держава і суспільство дбають про національні університети. Специфічними особливостями реалізації ідеї університету в українському суспільстві є:

- принципи діяльності університету, що функціонують за схемою: держава - університет-студенти;
- умови існування і діяльності університету в стрімко змінній трансформаційній ситуації що склалася в українському суспільстві на початку ХХІ ст.;
- характеристики можливості реагувати на вплив зовнішніх та внутрішніх суб'єктів державного управління при формуванні ідеї університету.

В Україні потребує розробки концепція університету як соціальної організації, яка б пропонувала нові підходи до державного управління університетом. Суспільне виробництво, що стрімко випереджає політичні процеси в Україні, здатен опанувати тільки той випускник університету, для якого були створені умови для професійного, інтелектуального, наукового, методичного та іншого зростання. Умовами цього зростання повинні стати напрямки державно-управлінських впливів, тобто [14 с. 15]:

- підсилення університетських автономій та свобод, що в Україні залишається на досить низькому рівні;
- розвиток академічної та фінансової свободи в умовах глобальної та національної фінансової кризи, який для університетів стає основною проблемою (особливо це стосується державних університетів і вищих навчальних закладів комунальної форми власності);
- державне сприяння ідеї університету, як основний інструмент впровадження державної освітньої реформи, що потребує розробки системі механізмів такого сприяння; - активізація бібліотечної та видавничої справи в університетах, що є важливою складовою ідеології та національно-культурного відродження України;
- організація взаємозв'язку та взаємозалежності досліджень і викладання, як принципу державної освітньої політики в галузі професійної освіти, що дасть змогу активізації свободи як студентів, так і професорсько-викладацького складу.

Тож, реагуючи на економічні і політичні запити суспільного життя, університет як передовий форпост освіти завжди сприяв розвитку цивілізації відтворюванням культури, приростом знань і підготовкою професійної та інтелектуальної еліти. Разом із тим, сьогодні успішність розвитку суспільства може забезпечити саме інноваційна складова, яку спроможні забезпечити, в першу чергу, тільки потужні університети, причому сама ідея їхнього функціонування трансформується шляхом «зняття» (одночасного заперечення зі збереженням найбільш прогресивних моментів) колишніх принципів та засвоєння нових. Університет не можна розглядати як сукупність інструментальних засобів, які повинні забезпечити виробництво певних матеріальних цінностей. Цінності інтелектуальні, наукові, дослідницькі можуть і повинні сприяти оптимізації та розвитку виробничих потужностей в державі.

РОЗДІЛ 3. СТРАТЕГІЯ ТА ПРІОРИТЕТИ РОЗВИТКУ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

3.1 Сучасний стан розвитку ідеї університету в Україні: напрямки державно-управлінських інновацій

В ХХІ сторіччі найпотужнішою рушійною силою розвитку і здобуття конкурентно - спроможності країн на міжнародних ринках стає виробництво знань, нагромадження та їх практичне використання. Успішність вибору та реалізації інноваційної стратегії держав значною мірою визначається роллю вищої освіти в побудові наукоємних систем, суспільним визнанням ідеї університету, його зв'язком з оновленням технологій здобуття знань.

Механізми державного управління інноваційним розвитком вищої освіти представляються як сукупність блоків, що включають основні елементи системи управління та необхідні зв'язки між цими елементами. Структуру механізмів державного управління інноваційним розвитком вищої освіти представлено у вигляді концептуальної схеми на рис. 3.1.

Механізми державного управління інноваційним розвитком вищої освіти мають ґрунтуватись на концепції інноваційного розвитку та ресурсного забезпечення. Інструментами реалізації механізмів державного управління інноваційним розвитком вищої освіти визнано засоби, прямі і непрямі форми, методи та прийоми, використовуючи які держава послідовно і систематично впливає на кон'юнктуру ринку освітніх послуг і діяльність закладів вищої освіти з метою підтримки оптимальних організаційних, соціальних, педагогічних, правових, кадрових, матеріально-фінансових та інших умов їх розвитку, забезпечення високоякісних освітніх послуг, рівного доступу до освіти, інтеграції української освітньої сфери у європейський простір.

Рисунок 3.1. Концептуальна схема функціонування механізмів державного управління інноваційним розвитком вищої освіти

З точки зору управління новий університет представляє собою простір конфліктів, котрі радше треба розглядати в контексті конструктивістської перспективи нових інституційних можливостей. Закономірним є те, що ті університети, котрі хотіли б відповідати новій ситуації, приходять до висновку про необхідність нових суттєвих змін системи університетського навчання. Мова йде і про практику прийняття рішень, і про принципи набору студентів та відбору викладачів, і про систему винагородження, і про використання інформаційних технологій. Вони вимагають від студентів, викладачів, адміністрації перегляду та зміни ціннісних орієнтацій, відкритості ідеям та діям по суттєво новим та вкрай різноманітним напрямкам.

Безперечно, університет є найпоширенішою формою вищої освіти. Але освітою, у вузькому, буденному розумінні цього слова, функції університету не вичерпуються. Крім того, що університет готує фахівців різних галузей народного господарства, він покликаний формувати людину. При цьому, обов'язковою умовою є всебічність освіти, яка завжди дасть людині можливість бути творцем і громадянином. Насправді перед університетом стоять найважливіші суспільні задачі.

Сьогодні особливості розвитку суспільства диктують нові умови «виживання» університету як такого. Найчастіше, університети, намагаючись встигати за новітніми викликами, змушені йти «шляхом найменшого опору», адаптуючись під вимоги зовнішнього середовища. При цьому, через комерційні та інші причини, університети часто нехтують саме дослідницькою та інноваційною складовими. В умовах суспільства споживацтва, освіта стає заручником ринкових відносин, перетворюючи знання в послугу. Виключно прагматичне, цинічне ставлення до університетської освіти в таких умовах зводить сам процес розвитку особистості в стінах навчальних закладів до одержання документальних свідоцтв. У дійсності, ринок праці перенасичений не фахівцями за покликання, а власниками дипломів, які і є основним конкурентним чинником. В умовах такої тенденції, в остаточному підсумку,

страждає сама економіка країни, піддаючи ризику й інші сфери життєдіяльності суспільства [20, с. 3].

Проблему розвитку ідеї університету в Україні з позиції державно-управлінських інновацій можна розглядати в таких напрямках:

- підсилення університетських автономій і свобод;
- розвиток академічної та фінансової свободи в умовах глобальної та національної фінансової кризи (сприяння пошуку альтернативних джерел прибутків, незалежних від державних дотацій);
- державне сприяння ідеї університету як основному інструменту впровадження державної освітньої реформи;
- активізація бібліотечної та видавничої справи в університетах;
- організація взаємозв'язку та взаємозалежності досліджень і викладання як принципу державної освітньої політики в галузі професійної освіти [18, с. 2].

Держава – це машина влади, і ця машина безперечно має бути запущена на благо свого суспільства, а будь - яке сучасне суспільство, яке хоче і може чогось досягти має мати достойну висококваліфіковану освіту. Тому допомога та вплив держави на університети просто необхідна. Звичайно, якщо говорити про інвестиції держави в галузі освіти, то вони перш за все мають бути вкладені в розвиток та утворення національних університетів, адже саме національні університети випускають висококваліфікованих спеціалістів, які в свою чергу в перспективі приносять прибуток державі та виводять її на якісно новий, розвинений рівень.

В умовах нинішньої ситуації в країні особливо яскраво виявляється нестача дійсно освічених фахівців, у той же час економіка поступово відмовляється від некомпетентних фахівців, які загальмовують її інноваційний розвиток. Університетська освіта має бути широко профільною та універсальною, такою щоб людина знайшла собі місце в суспільстві. Відтак, варто погодитися з думкою українських дослідників В. Мироненка та І.

Саєвича, що «завданням освіти є не лише підготовка людини до того чи іншого інтелектуального ремесла, але й сприяння формуванню у студента цілісної системи знань, що охоплює найрізноманітніші сфери життя, бази, ґрунтуючись на якій, він зможе і надалі вдосконалювати свій професіоналізм» [16, 35 с].

Саме тому перед університетом стоять широкі суспільні завдання. А сьогодні – в умовах розвитку суспільства, заснованого на знаннях, – істотна роль належить класичним університетам, які готують фахівців на основі інтеграції наукових досліджень, інновацій і навчання та здійснюють міждисциплінарні дослідження. Але будь-які дослідження та використання, наприклад, сучасних інформаційних технологій в процесі навчання, звичайно ж потребують фінансової підтримки з боку держави.

Зараз дуже стрімко відбувається переорієнтація навчальних закладів на ринкові відносини. Нові професії потребують нової, зовсім іншої підготовки кадрів. Хоча кількість університетів в Україні достатньо велика, сьогодні можна спостерігати цілий ряд свідочтв перетворення освіти у товар, а університетів – у конкурентів. Серед них: зростання приватного фінансування освіти, зниження частки коштів, які виділяються державою в бюджет на підтримку та розвиток освіти, звернення уваги ВНЗ на свої рейтинги та їхнє підвищення, стрімке зростання кількості приватних навчальних закладів та ін. «Тобто сьогодні спостерігається втрата самоочевидної цінності вищої освіти, на противагу якій з'являється необхідність «продати» та «задовольнити покупця» [11, с. 284]. Але якщо говорити про такий фактор отримання освіти, як приватне фінансування, то необхідно звернути увагу на те, що сьогодні не кожен може собі його дозволити, як результат, країна втрачає цілу низку кадрів, які б могли стати висококваліфікованими спеціалістами. Нажаль, держава не може забезпечити доступну безкоштовну освіту.

Дослідники тепер ведуть мову про кризу модерного університету. В контексті стрімких змін і виникнення нечуваної раніше кількості економічних, політичних і культурних зв'язків транснаціонального характеру, що окреслюють явище глобалізації, ми боїмося втратити відчуття реальності.

Тепер події, які відбуваються в одній державі, зачіпають не лише інші країни, але також даються взнаки на інших континентах. Національні уряди повинні рахуватися з новими викликами глобалізаційних процесів, що неодмінно впливає на статус університету. Він справді опиняється «поза грою», перестаючи бути безпосередньою опорою національної держави. Ринок визначає попит на якісні товари і послуги, що їх тепер можна замовляти будь-де. Такий вимір конкуренції називають також новою «холодною війною» за інтелект. Якщо одні університети занепадають, то інші набувають професійного визнання не лише в національному, але вже у глобальному масштабі. Однак практично всі інтелектуали нарікають на кризу університету і намагаються спрогнозувати його подальші перспективи [29, с. 19].

Криза системи освіти, і університету як його частини зокрема, суттєвим чином впливають на кризу в економіці, кризу у впровадженні інформаційних технологій. В умовах такого стану з позиції державного управління важливо визначити мету державно-управлінських перетворень в галузі освіти. Актуальними для ідеї університету та векторів його розвитку залишаються два завдання:

- виробити у людини вміння, навички і бажання навчатися впродовж життя, щоб завжди бути конкурентоспроможною особистістю;
- навчити людину того, що стане основною методологією життя та діяльності людства в цілому.

Процес розвитку університету, плекання його ідеї є чинником розвитку науки та широкого спектру інновацій. Розповсюдження, продукування та освоєння інновацій та передових досліджень є складовими ефективності розвитку держави. У межах університетської діяльності формується спільнота, що забезпечує соціуму розвиток, що базується на інноваційній діяльності, інноваційному потенціалі, інноваційному середовищі, інноваційній політиці.

Для забезпечення ефективного функціонування університетів в Україні необхідно намагатися концентрувати державно-управлінські рішення у трьох напрямках:

1) створення відповідної нормативно-правової бази, яка б стала основою для нормативно-правових та організаційно-економічних перетворень в університетському середовищі та дасть змогу завершити логічні й закономірні державно-управлінські перетворення в системі освіти України;

2) реконструкція соціально-економічної системи державного управління освітою як галуззю економіки шляхом оздоровлення національного освітнього простору, що в подальшому буде базою для зусиль держави, суспільства в цілому для динамічної мобілізації зовнішніх та внутрішніх ресурсів суспільства;

3) всебічне оновлення та модернізація системи освіти, й університету зокрема, як зони стагнації суспільства або фактору його економічного зростання ба добробуту, фактором конкурентноздатності та національної безпеки держави.

Відомо, що на сьогодні сформувалися дві основні тенденції трактування призначення університетської освіти: утилітарна та ліберальна. Утилітарна тенденція – це прагнення до професійної освіти, оскільки виробництво завжди має потребу в добре підготовлених фахівцях, у той час як ліберальна освіта наполягає на прийнятті цінності знання безвідносно його практичної користі.

Обидві ці тенденції знаходяться на крайніх позиціях, у дійсності ж реальний освітній процес завжди розвивався між цими сторонами на основі їхніх взаємодій і протистояння. Жодна з цих крайностей не описує повною мірою дійсну картину системи освіти як вітчизняної, так і тієї, що сформувалася історично в країнах Європи. Перед сучасними ВНЗ постає питання вибору між стратегіями традиційної та ринкової систем освіти. Вітчизняні виші сьогодні, по суті, опинилися між двох вогнів: державою, яка регулює замовлення фахівців, необхідних економіці країни, та приватним сектором, який має власний інтерес до підготовки фахівців.

Університет, як інструмент реалізації державної освітньої політики, є важливим компонентом створення загального інтелектуально-культурного потенціалу держави як у внутрішньому, так і в зовнішньому плані. Для України

величезне значення має визначення і формування місця університетів у створенні потужної державно-національної видавничої галузі, яка є стратегічно важливою при формуванні державних позицій у вихованні, освіті, підвищенні загальнокультурного рівня громадян тощо [13, с. 304].

Також не слід забувати, що саме держава повинна відстежувати взаємозв'язок та взаємозалежність досліджень і викладання та сприяти його організації як принципу державної освітньої політики в галузі професійної освіти. Безперечною складовою зростання професорсько-викладацького складу університетів є сприяння якісним науковим дослідженням, здійснюваним на сучасному рівні. Навпаки, бюрократичне гальмування розвитку наукової діяльності найчастіше спричиняє деградацію університетів. Сьогодні держава, проводячи акредитації, висуває до університету досить жорсткі умови щодо провадження наукових досліджень. Разом із тим існує протидія розвитку свободи наукових досліджень з боку університетської академічної "псевдоеліти", яка не зацікавлена у створенні конкурентного середовища в навчальних закладах. Доти, доки ці напрямки не будуть реалізовані, говорити про створення підґрунтя для інформаційного, наукового, методичного, культурного прориву в регіональному та загальнонаціональному масштабі в Україні не можна [1, с. 560].

Отже, проаналізувавши сучасний стан розвитку ідеї університету в Україні, можна дійти висновку, що вона ще не дійшла апогею свого розвитку. Багато дискусійних питань залишаються відкритими та не вирішеними. Держава в свою чергу, на жаль, не спроможна забезпечити сучасну освіту всім необхідним та вивести її на конкурентно-спроможний рівень. Розробка державної політики щодо управління університетом сьогодні повинна бути спрямована на якісні та кількісні перетворення. Розвитком вітчизняної науки, використанням нових форм державного управління повинні бути охарактеризовані зусилля держави на подоланні кризи. Більше того, стандартні підходи до отримання знань в університетському середовищі не дають відповідей на актуальні питання сьогодення. Недосконалість законів держави

або ж взагалі їх відсутність є тією проблемою, яка не дає можливість формувати в Україні ідею університету. В законах держави повинні бути закладені засади сучасного пізнання світу та соціальний досвід народу. В Україні ця «законодавча мудрість» безумовно ще сформована не в повному обсязі.

3.2 Шляхи реалізації компетентнісної складової ідеї університету в світовій управлінській науці та її вплив на сучасну кросс-культурну ситуацію.

Підготовка сучасного фахівця в умовах швидко змінних соціальних та економічних реалій стає для сучасних університетів все більш складним завданням. Але це завдання є для сучасних університетів найважливішим, бо воно є частиною державної освітньої політики, яка в сучасній Україні спрямована на цілеспрямовану и систематичну роботу по поглибленню та активізації професійного самовизначення та професійного зростання випускників.

У сучасних кризових умовах, професійне становлення особистості в університеті повинно стати динамічним процесом, який би базувався на розвитку особистості (студента, викладача, дослідника, менеджера); розвитку структурних підрозділів та творчих колективів університету; розвитку всього університету як навчально-науково-методичного комплексу.

У таких перетвореннях багато що залежить від умов, в яких відбувається процес професійного зростання та саморозвитку суб'єктів університету, тобто від того, якою буде культурно-освітнє середовища університету та його мікро соціум (місто, регіон). Завдання формування, становлення та розвитку такого середовища є найважливішою.

У 90-ті роки ХХ століття в світі почали змінюватися критерії оцінки діяльності університетів. Серед причин такої зміни можна назвати:

- перехід до масової (загальної) вищої освіти, що викликав необхідність навчати в університетах студентів із посередніми здібностями, але

разом з тим, виклав проблеми засвоєння класичних університетських цінностей такими студентами;

- зниженні інтелектуального рівня абітурієнтів через погіршення якості роботи середньої школи (перш за все через активізацію впливу на дітей та молодь соціальних чинників – телебачення, інтернет, молодіжні субкультури);

- насичення ринку праці випускниками університетів, зростання конкуренції на ринку робочих місць;

- активізація міжнародної конкуренції на ринку праці та освітніх послуг: тобто початок формування світового ринку освітніх послуг;

- посилення мобільності випускників університетів у зв'язку із зникненням кордонів між державами та утворення відкритого ринку праці для дипломованих випускників університетів.

Процеси демократизації в Україні та бажання громадян до особистого впливу на всі сторони суспільної діяльності в державі, призвели до виникнення зацікавленості до «якості університетської освіти» в Україні. Певним чином в суспільстві сформувалася процедура порівняння стандартів університетської освіти в Україні та за кордоном. В більшості країн «пострадянського» простору активізувалися суперечливі процеси конкуренції між приватними і державними університетами.

Державні органи управління освітою були вимушені активізувати роботи над створення в Україні механізмів процедури оцінювання та державної акредитації навчальних закладів усіх рівнів.

Закордонні моделі громадсько-державного ліцензування та акредитації університетів не могли бути перенесені в Україну без змін та трансформації, оскільки:

- акредитація в США та Європі є «неурядовим» процесом, і для її впровадження в Україні необхідне формування великих об'єднань зацікавлених навчальних закладів, а також потужних і впливових асоціацій науковців, громадських діячів тощо;

- процес оцінювання якості університетської освіти та акредитації є оцінкою одних фахівців іншими. Для її загального визнання необхідне було попереднє формування груп експертів найвищого для даної країни рівня із залученням відомих закордонних спеціалістів;

- державним органам управління освітою на загальнодержавному рівні потрібно було б узгодити свої дії з громадськими (професійними) комісіями;

- акредитація університету за кордоном є добровільною, а в Україні вона носить характер державного механізму контролю за якістю освітніх послуг;

- акредитація в США та Європі зазначає досить високу автономію університету й гарантії її дотримання державними органами, вона є механізмом диверсифікації навчально-методичних та наукових цілей університету а не механізмом її уніфікації;

- оцінку якості підготовки спеціалістів в університеті за визначеним профілем та оцінку якості роботи всього університету повинні проводити різні за складом і завданнями комісії;

- експерти повинні мати чималий досвід роботи в університетах та дотримуватися правил культури оцінювання;

- важливе місце в системі ліцензування та акредитації університету має поглиблений самоаналіз та самооцінка університету, виявлення слабких місць і встановлення рівня виконання місії закладу та групи головних його цілей.

Система моніторингу якості освіти в Україні на межі ХХ та ХХІ століття були побудовані, з одного боку, на те щоб оцінювати діяльність університету як частини загальної системи освіти та культури, а з іншого, вимірюють якість функціонування університет за допомогою виробничий методів забезпечення якості через аналіз відповідності виготовленого продукту вимогам чітких прагматичних стандартів.

Тобто, в Україні був обраний традиційний шлях, який передбачає за допомогою контролю вирішити переважну частину суспільно-важливих проблем університетського середовища – підвищити фінансову ефективність роботи університетів, забезпечити якість навчального процесу і кінцеві компетентності випускників, досягти світового рейтингу вітчизняних документів про вищу освіту.

Порівняльний аналіз законодавчої бази і всіх операційних особливостей ліцензування й акредитації університетів в Україні та за кордоном, свідчить, що при розробці нових моделей моніторингу якості роботи університетів потрібно враховувати світові тенденції, а також звернути увагу на слабкий розвиток національної культури оцінювання, а також використання тих засобів, які у розвинених країнах світу не використовуються і вважаються застарілими.

Тож, компетентнісний підхід є результатом нових вимог, що висуваються до якості освіти. Проблема полягає у невідповідності змісту сучасної освіти потребам сучасної економіки й цивілізації. Ідея компетентнісного підходу для сучасної вищої школи – це, насамперед, ідея відкритого замовлення на зміст освіти.

Процеси європейської інтеграції охоплюють дедалі більше сфер життєдіяльності, включаючи вищу освіту. Україна чітко визначила орієнтир на входження в освітній і науковий простір Європи, здійснює модернізацію освітньої діяльності в контексті європейських вимог.

Тож, за роки незалежності України в галузі освітнього законодавства було прийнято низку законів та урядових постанов, які стали підставою для розроблення та впровадження сучасного змісту освіти. Запровадження нової системи оцінювання навчальних досягнень учнів вивело компетентнісний підхід на якісно новий щабель розвитку відповідно до європейських освітніх стандартів і зумовило переведення компетентнісної ідеї на рівень обов'язкової нормативної реалізації. Але, деякі проблеми, все ж таки потребують реалізації:

- Державні стандарти початкової, базової та повної загальної середньої освіти підкреслюють пріоритетність формування компетентностей,

але у змісті освітніх галузей компетентнісна ідея презентована не завжди системно та вкрай нерівномірно. Сучасний зміст освіти української школи недостатньо орієнтований на потреби сучасного суспільства, ринку праці, запити учнів для здобуття подальшої освіти.

- Широко презентована в нормативних документах компетентнісна ідея не набула наразі адекватного втілення у змісті підручників. Більша частина асортименту теперішньої навчальної літератури відповідає традиційній знаннєвій парадигмі; украї не вистачає підручників нового покоління, зокрема інтерактивних, тощо.

- Об'єктивною проблемою впровадження компетентнісного підходу до навчання є необхідність технологічної адаптації навчально-виховного процесу відповідно до нових вимог. Традиційними педагогічними технологіями, розробленими для знаннєвого підходу, неможливо продуктивно формувати компетентності учнів. Отже, аналізується задача оновлення арсеналу педагогічних технологій, якими володіють наші вчителі, як процесуальної умови реалізації компетентнісного підходу до навчання.

- Психологічний чинник, здатність реагувати на зміни, гнучкість у прийнятті нових рішень, уміння подолати стереотипи мислення та дій - ще одна проблема впровадження компетентнісного підходу до навчання. Забезпечення готовності вчителя до реалізації нових завдань в особистісному та професійному вимірі виступає обов'язковою умовою впровадження компетентнісного підходу до організації педагогічного процесу.

3.3 Механізми впровадження компетентнісної складової в університетському середовищі України

Здійснення компетентнісного підходу до підготовки фахівців у вищих навчальних закладах спонукає до переосмислення змісту навчання, його трансформації й інтерпретації таким чином, щоб забезпечити їх професійну

самореалізацію та неперервний об'єктивний контроль професійного становлення.

На жаль, в українській державно-управлінській практиці мало звертається увага на те як впроваджуються нові вимоги, що ставить міжнародна освітня співдружність і органи наднаціонального контролю якості підготовки до відкритості даних про окремі профілі і фахи в університетів, так і вимоги до всього навчального закладу.

Університет, за своєю сутність, повинен претендувати на міжнародне визнання, тому наведені нижче вимоги можуть стосуватися лише тих університетів, які прагнуть бути відкритими для представників інших країн, і прагнуть міжнародного визнання та акредитації. До надання запиту на міжнародну акредитацію і світове визнання якості навчання й дипломів ці університети попередньо повинні виконати низку мінімальних вимог і заходів щодо самооцінювання й відкритого доступу до її результатів, а також інших даних про себе. Цілі навчання мають формуватися чітко й вичерпно. План навчання в університеті повинен:

- бути відкритим для публічного обговорення й критики;
- створюватися академічним співтовариством, якому притаманна критична самооцінка;
- оцінюватися зовнішніми експертами (зокрема й роботодавцями);
- одержувати оцінку громадськості (аж до оцінки узгоджених міжнародними організаціями головних якостей випускників, які навчалися за даним навчальним планом);
- зазнавати періодичної ревізії та внутрішнього рецензування;
- бути доступним для абітурієнтів та студентів у всіх деталях від самого початку їх перебування в університетів.

План навчання в університеті на всіх стадіях повинен бути забезпечений всіма необхідними для його реалізації ресурсами: фінансовими, технічними, інформаційними, бібліотечними, викладацькими, лабораторними,

редакторсько-видавничими, методичними, будівельно-архітектурними, спортивно-рекреаційними; тощо.

План і програми з усіма деталями (структура, зміст, методи й засоби викладання, засоби та періодичність контролю досягнень студентів і т.п.) повинні публікуватися і бути доступними будь-якій зацікавленій особі. Це сприяє:

- досягненню проголошених університетом цілей;
- успіху періодичної внутрішньої та зовнішньої оцінки, використанню рекомендацій;
- усуненню недоліків в діяльності університету;
- усвідомленню ідеї, мети та цілей університету студентами та серйозному ставленню до них усієї спільноти навчального закладу.

Одним з основних завдань для державного управління університетом як інституцією є створення та забезпечення існування сприятливого для навчального закладу зовнішнього середовища, яке передбачає:

- ефективну і добре структуровану систему періодичного контролю та забезпечення якості (навчання, викладання, виховання, наукових робіт, методичних завдань, дослідницьких проєктів тощо);
- атмосферу й умови (у разі вимог у статуті закладу) для успішного поєднання навчання та наукової праці;
- розвинену комунікативну систему для одержання й використання закордонної інформації з метою підвищення якості планів і програм навчання до міжнародного рівня;
- наявність служби ефективного консультування та підтримки студентів;
- створення відкритості, поваги до знань і суспільну підтримку наукових досліджень.

Аналізуючи зарубіжний досвід впровадження компетентнісного підходу О. Пометун зазначає, що під компетентністю людини педагоги розуміють спеціально структуровані (організовані) набори знань, умінь, навичок і

ставлень, що їх набувають у процесі навчання. Вони дозволяють людині визначати, тобто ідентифікувати і розв'язувати, незалежно від ситуації проблеми, характерні для певної сфери діяльності [23, с. 112].

Компетентнісний підхід у навчанні можна реалізувати за рахунок зміщення акценту з односторонньої активності викладача на самостійне учіння, відповідальність і активність самих студентів.

Суть проблемної інтерпретації навчального матеріалу полягає в тому, що викладач не повідомляє знання в готовому вигляді, а ставить перед студентами проблемні задачі, спонукаючи шукати шляхи та методи їх розв'язання. Проблема сама прокладає шлях до нових знань та способів дій.

Нові знання даються не для відомостей, а для розв'язання певної проблеми. При традиційному підході – від знань до проблеми – студенти не можуть виробити вміння та навички самостійного наукового пошуку, оскільки їм даються для засвоєння його готові результати.

Отже, розглянувши шляхи та методи впровадження компетентнісної складової в університетське середовище України, можна зробити висновок, що кожен з них потребує індивідуально підготовки та способу впровадження. Постійне вдосконалення й оновлення методичних підходів, змісту і технологій підготовки фахівців для різних галузей діяльності є актуальними проблемами реформування системи вищої професійної освіти в Україні. Як один з нових підходів до підготовки фахівців пропонується використовувати компетентнісний підхід, сутність якого полягає в переорієнтації домінуючої освітньої парадигми з переважною трансляцією знань і формуванням навичок на створення передумов для оволодіння комплексом певних компетенцій, які надають випускнику можливість самостійної й успішної діяльності в умовах сучасного багатофакторного соціально-політичного, ринково-економічного, інформаційно і комунікаційно-насиченого простору.

ВИСНОВКИ

Результати проведеного дослідження дали змогу сформулювати наступні висновки.

Розглянувши становлення ідеї європейського університету в Україні та її вплив на суспільство, ми виявили етапи становлення, джерела та витoki реалізації європейської ідеї університету в Україні. Тож, становлення та розвиток української державницької ідеї триває з періоду княжої доби. Цей духовно-інтелектуальний процес так чи інакше надзвичайно складний, так само як і створення системи державного управління чи становлення національних традицій. Еволюція і шлях становлення європейської ідеї університету в Україні був доволі довгим і дещо тернистим. Неоціненний вклад у становлення цієї ідеї на українській території зробили самі українці, постійно вражаючи своїми знаннями і талановитістю закордонних просвітителів. Українська державницька ідея має джерельну основу, що простежується ще у «Вересовій книзі», яка увібрала в себе правовий досвід язичницького світогляду і вічового самоврядування Київської Русі, що базувалася на «Руській правді» Ярослава Мудрого.

Проаналізувавши динаміку ціннісних орієнтацій ідеї університету в контексті державного управління ми з'ясували важливість поєднання традицій ідеї університету з сучасною державно-управлінською практикою. Намагаючись виокремити латентні складові ідеї університету і університету в цілому ми прийшли до висновку, що разом з розвитком державних інституцій змінювалася і ідея, яку несли у суспільство освітянські осередки. Витоки такого прихованого змісту знаходяться ще у європейській ідеї університету. Велика кількість вчених намагалися осмислити таку систему впливу на майбутню інтелектуальну еліту. Однак, університет не можна розглядати як сукупність інструментальних засобів, які повинні забезпечити виробництво певних матеріальних цінностей. Деякі вчені порівнюють університет із живим організмом, стан якого повинен відтворюватися щоденно. Саме така вимушена динамічність й складає характерну особливість університетської освіти.

Формування національної визначеності особистості підпорядковується цілому ряду принципів, якими слід керуватися, у тому числі і в процесі формування духовної, національної культури молоді людини, студента. Саморегулювання не виключає, а передбачає координацію діяльності всіх різноманітних суб'єктів системи цілеспрямованого процесу формування, перш за все координацію з боку держави (через закон і право). Реагуючи на економічні і політичні запити суспільного життя, університет як передовий форпост освіти завжди сприяв розвитку цивілізації відтворюванням культури, приростом знань і підготовкою професійної та інтелектуальної еліти. Разом із тим, сьогодні успішність розвитку суспільства може забезпечити саме інноваційна складова, яку спроможні забезпечити, в першу чергу, тільки потужні університети, причому сама ідея їхнього функціонування трансформується шляхом «зняття» колишніх принципів та засвоєння нових. Цінності інтелектуальні, наукові, дослідницькі можуть і повинні сприяти оптимізації та розвитку виробничих потужностей в державі.

Обґрунтувавши стратегію та пріоритети розвитку європейської освіти в Україні ми визначили шляхи реалізації компетентнісної складової ідеї університету та механізми їх впровадження у сучасне освітнє середовище. Компетентнісний підхід є результатом нових вимог, що висуваються до якості освіти. Проблема полягає у невідповідності змісту сучасної освіти потребам сучасної економіки й цивілізації. Ідея компетентнісного підходу для сучасної вищої школи – це, насамперед, ідея відкритого замовлення на зміст освіти. розглянувши шляхи та методи впровадження компетентнісної складової в університетське середовище України, можна зробити висновок, що кожен з них потребує індивідуально підготовки та способу впровадження. Постійне вдосконалення й оновлення методичних підходів, змісту і технологій підготовки фахівців для різних галузей діяльності є актуальними проблемами системи вищої професійної освіти в Україні. Як один з підходів до підготовки фахівців пропонується використовувати компетентнісний підхід, сутність якого полягає в переорієнтації домінуючої освітньої парадигми з переважною

трансляцією знань і формуванням навичок на створення передумов для оволодіння комплексом певних компетенцій, які надають випускнику можливість самостійної й успішної діяльності в умовах сучасного багатофакторного соціально-політичного, ринково-економічного, інформаційно і комунікаційно-насиченого простору.

Україною обраний традиційний шлях, який передбачає за допомогою контролю вирішити переважну частину суспільно-важливих проблем університетського середовища – підвищити фінансову ефективність роботи університетів, забезпечити якість навчального процесу і кінцеві компетентності випускників, досягти світового рейтингу вітчизняних документів про вищу освіту. Проаналізувавши сучасний стан розвитку ідеї університету в Україні, можна дійти висновку, що вона ще не дійшла апогею свого розвитку. Багато дискусійних питань залишаються відкритими та не вирішеними. Держава в свою чергу, на жаль, не спроможна забезпечити сучасну освіту всім необхідним та вивести її на конкурентно-спроможний рівень. Розробка державної політики щодо управління університетом сьогодні повинна бути спрямована на якісні та кількісні перетворення. У законах держави повинні бути закладені засади сучасного пізнання світу та соціальний досвід народу. В Україні ця «законодавча мудрість» безумовно ще сформована не в повному обсязі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексюк А.М. Педагогіка вищої освіти України. Історія. Теорія: Підручник. – К.: Либідь, 1998. – 560 с.
2. Болонський процес: стан та перспективи розвитку вищої освіти в Україні: зб. тез. доп. ІХ всеукр. наук.-метод. конф, 18-19 листоп. 2010 р., Київ. Ч.1 / М-во освіти і науки України,— К. : НТУУ «КПІ», 2010. — 292 с.
3. Болонський процес та нова парадигма вищої освіти: монографія / Ю. М. Рашкевич ; М-во освіти і науки України, Нац. ун-т «Львів. політехніка». — Львів: Вид-во Львів. політехніки, 2014. — 168 с. — Бібліогр.: с. 159164 (63 назви). — [ISBN 978-617-607-628-5](https://doi.org/10.1007/978-617-607-628-5)
4. Болонський процес в Україні проект / Освітнього порталу України. URL: <http://www.osvita.org.ua/bologna> (дата звернення: 12.11.2020).
5. Вовк Л.П. Громадсько – педагогічне сподвижництво в Україні (етапи і особливості). – К.: Пошуково – видавниче агентство, Видавничий центр «Просвіта», 1998. – 179 с.
6. Григорій Ситник. Національні цінності як основа, прогресивного розвитку особистості, суспільства і держави. Вісник Національної академії державного управління при Президентові України, 2004.- №2. - С. 369-374
7. Даниленко В.М., Кокін С.А., Слюсаренко А.Г., Даниленко О.В. Короткий історичний словник. – Запоріжжя: Прем'єр, 2001. – 320 с.
8. Дем'янчук О.П. Системи розробки і здійснення публічних політик в Україні. – К.: Факт, 2004. – 224 с.
9. Дорошенко Д.І. Нарис історії України. – Л.: Світ, 1991. – 576 с.
10. Дрогобич Юрій: енциклопедія історії України. – Т. 2. – К., 2004. – 528 с.
11. Єр'оміна І.Д. Соціологія./ Навчальний посібник./ Упорядкування Єр'оміної І.Д. – Суми: Вид-во «Довкілля», 2005. – 284 с.
12. Збірник наукових праць. Спеціальний випуск «До витоків становлення української педагогічної науки». / Український державний педагогічний

університет ім. П.Тичини. – К.: Науковий світ, 2002. – 324 с.

13. Зубрицька М. А., Рибчинська З. С. Ідея Університету: Антологія – Л.: Літопис, 2002. – 304 с.

14. Квіт С.М. Призначення університету і клітка для тигра // Дзеркало тижня. – 2006 - № 3 (582) – 15с.

15. Кодлюк Я.П. Компетентнісний підхід у підготовці майбутніх педагогів як пріоритет модернізації вищої освіти України. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / За заг. ред. О.В.Овчарук. - К.: „К.І.С.", 2004. - 220 с.

16. Кремень В.Г. Нові вимоги до якісної освіти // Освіта України. – 2006. - № 45- 46. - 35 с.

17. Концептуальні засади та напрями розвитку вищої освіти в Україні / Міністерство юстиції України. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_37188 / (дата звернення: 26.11.2020).

18. Концепція реформування вищої освіти / Міністерство освіти України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/visha-osvita/forum-vishoyi-osviti/koncepciya-reformuvannya-vishoyi-osvit> / (дата звернення: 29.11.2020).

19. Концептуальні засади реформування публічного фінансування та управління закладами вищої освіти / Міністерство освіти України. URL: <https://drive.google.com/file/d/1obC0K1NMhh9soat7LK9y-ughV4n070-h/view> / (дата звернення: 29.11.2020).

20. Концептуальні засади та напрями розвитку вищої освіти в Україні / Управління соціального, трудового та гуманітарного законодавства Департаменту конституційного, адміністративного та соціального законодавства. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0067323-11#Text> / (дата звернення: 29.11.2020).

21. Кюль Штефан (Білефельд, ФРН) Велика загадка Болонського процесу / З німецької мови переклав Володимир Абашнік // Людина, суспільство, комунікативні технології. Матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції, 14–15 вересня 2018 р. – Харків–Лиман, 2018. – С. 80–83.

22. Луговий В.І. Стандартизація стандартів вищої освіти. // Тематичний випуск „Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології”. – 2008. - № 3. – 28 с.
23. Мельниченко А. А., Касаткіна О. А. Трансформація ідеї університету як основи інноваційного розвитку: філософський та адміністративний аспекти. Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/natural/VKPI/FPP/2009-2/19_Milnichenko.pdf
24. Новий тлумачний словник української мови. Т2.–К.: Вид-во «Аконіт», 1999.– 862 с.
25. Овчарук О.В. Розвиток компетентнісного підходу: стратегічні орієнтири міжнародної спільноти // Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід, українські перспективи. - К.: „К.І.С.", 2004. - 112 с. .
26. Сидоренко В., Білевич С. Фундаменталізація професійної підготовки як один із пріоритетних напрямів розвитку вищої освіти в Україні» // Вища освіта України. – 2004. – № 3 (13). – 95 с.
27. Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2021–2031 роки / Міністерство освіти України. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2020/09/25/rozvitku-vishchoi-osviti-v-ukraini-02-10-2020.pdf> / (дата звернення: 29.11.2020).
28. Сухомлинська О.В. Періодизація педагогічної думки в Україні: кроки до нового виміру / О.В.Сухомлинська // Збірник наукових праць: спеціальний випуск «До витоків становлення української педагогічної науки» / В.Г.Кузь (гол. ред.) [та ін.]. – К.: Науковий світ, 2002. – 323 с.
29. Про вищу освіту: Закон України від 01 липня 2014 року № 1556-VII / URL: <https://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2984-14#Text> (дата звернення: 12.11.2020).
30. HOW DOES THE BOLOGNA PROCESS WORK? / European Higher Education Area and Bologna Process. URL: <http://www.ehea.info/page-how-does-the-bologna-process-work> / (дата звернення: 24.11.2020).